
О.В.Гетманцев

доцент кафедри цивільного права і процесу
Чернівецького національного університету
ім. Ю.Федьковича, кандидат юридичних наук

ВИДИ ПРОВАДЖЕНЬ І СТАДІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЮЧОГО ЦПК І ПРОЕКТУ ЦПК

Однією з умов зміцнення державності в Україні, її політичної системи є реформування судово-правової реформи та підготовка нового Цивільного процесуального кодексу, що покликано забезпечити реальний захист передбачених Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Побудова правової держави можлива лише за умови комплексного та поступового реформування всіх сфер суспільного життя, складовою частиною якого виступає судово-правова реформа. Захист прав і свобод особи, інтересів держави в порядку цивільного судочинства є однією з форм здійснення судової влади. В історії людства судова форма захисту є і буде в подальшому найефективнішим засобом захисту цивільних прав. В розвинутих демократичних правових системах судова форма захисту забезпечує рівну можливість учасникам правового спору захищати свої права перед незалежним судом, який спеціально створюється для такої діяльності, як відправлення правосуддя.

Цивільне процесуальне законодавство України потребує як детального дослідження, так і критичного підходу до певних інститутів та його окремих правових норм. Такий аналіз необхідний для встановлення їх відповідності Конституції та Законам України, рівню соціально-економічних відносин у державі, а також виявлення протиріч, колізій, прогалин у правовому регулюванні з метою підготовки рекомендацій, спрямованих на усунення недоліків цивільного процесуального законодавства та його вдосконалення. Цивільний процес за своєю природою повинен містити розвинуті правові процедури в залежності від різних фактичних ситуацій. У процесі вдосконалення цивільного процесуального законодавства потрібно враховувати, що

позитивні результати можна отримати лише тоді, коли будуть забезпечені інтереси тих осіб, які звертаються за захистом до суду. Отже, реформи у сфері цивільного судочинства повинні здійснюватися в інтересах особи. Перші кроки в цьому напрямку були зроблені законодавцем у змінах до ЦПК 1996 та 2001 роках, які внесли новий зміст у принцип змагальності та диспозитивності; було введено нову для нас апеляційну інстанцію, введено деякі інші суттєві новели. Це дасть можливість перевірити існуючі та нові положення цивільного процесу на практиці, виявити їх ефективність та в подальшому втілити їх у новий ЦПК. Основним завданням нового цивільного процесуального законодавства повинно стати створення доступної та ефективної процедури захисту суб'єктивних прав та свобод особи, інтересів юридичних осіб, держави.

Зростання ролі судового захисту в нашому суспільстві зумовлює необхідність подальшого вдосконалення процесуального порядку розгляду цивільних справ. Серед актуальних питань, які мають теоретичне і практичне значення, можна виділити проблеми щодо виділення видів цивільного судочинства і стадій у цивільному процесі.

За нині діючим ЦПК стаття перша виділяє три види провадження: позовне, провадження у справах з адміністративно-правових відносин, окреме провадження. Такий поділ загальноприйнятий і в науці цивільного процесуального права.

Поняття виду провадження в літературі з цивільного процесуального права, як правило, пов'язують з такими ознаками: а) матеріально-правовою природою цивільних справ, які розглядаються та вирішуються в суді; б) особливостями їх процесуального порядку розгляду та вирішення; в) завданнями, які виконуються судом при їх розгляді та вирішенні¹; г) системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав та обов'язків, цивільних процесуальних дій, які реалізуються їх суб'єктами (судом і

---

¹ Теория юридического процесса. / Под ред. В.М. Горшенева. – Харьков, 1985. – С.85-90; Курс советского гражданского процессуального права. – М., 1981. – Т.1. – С.126-127.

учасниками процесу)²; за об'єктами, суб'єктами та змістом цивільних процесуальних відносин³.

Кожному із видів провадження притаманні особливості порядку їх розгляду в суді, тому неправильне вирішення питання про види провадження може призвести до ігнорування специфіки процесуального порядку - розгляду певного виду цивільних справ, або навпаки – до врахування лише специфічних особливостей, без урахування загальних правил процесу.

В цілому ж можна погодитися із наведеними вище ознаками, які давали можливість у рамках існуючої моделі здійснення правосуддя в цивільних справах виділяти три види провадження: позовне провадження, провадження у справах із адміністративно-правових відносин, окреме провадження. При цьому процесуалісти намагалися виділити як загальні, так і особливі властивості кожного із виду провадження. Так, до загальних відносили ті правила, які містилися в Розділі I ЦПК “Загальні положення”, також у нормах, які містилися в Розділі III ЦПК “Провадження в суді першої інстанції”, в нормах, які регулювали порядок провадження у Розділі IV “Перегляд судових рішень”. Тобто процес проходив ті ж стадії, до яких застосовувалися загальні положення доказового права, порядок розгляду і вирішення справи, щодо змісту і законної сили судового рішення тощо. Серед специфічних ознак, які характеризують позовне провадження, виділялися: наявність сторін, наявність спору про право, порушення справи позовною заявою, дією всіх принципів процесу, детальною регламентацією даного виду провадження нормами ЦПК тощо. Окреме провадження характеризувалося відсутністю спору про право (безспірне провадження) спрямовано на встановлення певних обставин, наявності (відсутності) юридичних фактів, визначення правового стану громадянина, участі в справі заявника і заінтересованих осіб, порушення справи заявою (скаргою), відсутність відповідача тощо. Хоча в процесуальній літературі існує погляд, що по окремих категоріях справ

---

² Штефан М.Й. Цивільний процес. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2001. – С.19.

³ Гражданский процесс Украины. Учебное пособие / Под ред. Ю.С. Червонного. – Х.: Одиссей, 2003. – С. 8.

окремого провадження може існувати спір про право і при цьому присутні “потенційні сторони” (у справах по скаргах на дії нотаріуса; визнання громадянина обмежено дієздатним та недієздатним, встановлення неправильності в актах громадянського стану), а тому пропонувалося “включити такі справи до позовного провадження”⁴. Природа справ окремого провадження виключала можливість застосування інституту пред’явлення зустрічної вимоги, укладення мирової угоди, участі третіх осіб, обмеження дії принципів диспозитивності та змагальності тощо.

Вказані особливості окремого провадження формувалися шляхом аналізу відповідних норм, складаючи “природні винятки” із загальних правил⁵. Частина цих винятків містилася у відповідних нормах ЦПК, які регулювали порядок розгляду справ окремого провадження.

У діючому ЦПК існує також самостійний вид провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин. Зазначимо, що відносно даного виду провадження в науці цивільного процесуального права існували різноманітні погляди щодо його природи, назви, порядку розгляду справ. Формування даного виду провадження в структурі цивільного процесу відображає специфічність реалізації в законодавстві адміністративної юстиції, яка здійснюється в рамках цивільного процесу⁶.

---

⁴ Авдюков М.Г. Виды судопроизводства в советском гражданском процессе // Вестник Московского университета – 1956. - №2. – С. 124; Загорюк П.П., Штефан М.Й. Непозовне провадження в радянському цивільному процесі. – К., 1969. – С.41.; Цивільне процесуальне право України: Підручник / За ред. В.В. Комарова. – Харків, 1992. – С.279; Гетманцев О.В. Громадяни як сторони у цивільному процесі України. Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Київ, 1997. – С.10-11.

⁵ Калистратова. Особое производство в новом ГПК. // Социалистическая законность. – 1966. - №3. – С. 28.

⁶ Комаров В.В. Актуальные проблемы реформы гражданского процессуального и арбитражного процессуального законодательства Украины / Материалы международной конференции: «СНГ: реформа гражданского процессуального права». – М.: Городец, 2002. – С. 84.

Сьогодні це питання щодо подальшої долі даного виду провадження як у науковців, так і у практиків сумнівів не виникає. У перспективі такі справи будуть розглядатися адміністративними судами відповідно до Адміністративно-процесуального кодексу України. Тому в проекті ЦПК даний вид провадження вилучено. Хотілося б окремо зупинитися на питанні, яке пов'язане з порядком розгляду деяких справ, що входять поки що до провадження з адміністративних правовідносин, у майбутньому. Об'єднання справ у діючому ЦПК у самостійний вид "провадження з адміністративно-правових відносин" носить дещо умовний характер, оскільки не зовсім точно визначає їх галузеву належність. У рамках даного виду провадження розглядаються справи, які врегульовані конституційним правом (глави 30-30 Д), фінансовим правом (глава 32). Розгляд кожної з цих справ переслідує різну мету, на досягнення якої спрямовано судовий розгляд. Виникає питання щодо підвідомчості даної категорії справ. Чи буде поширюватися у цьому випадку дія ст.ст. 55, 124 Конституції України? Думається, що справи даної категорії за своєю природою, ознаками більше наближені до адміністративних відносин, оскільки в них наявні елементи відносин влади і підпорядкування, тобто присутність органу держави, посадової особи, такі відносини пов'язані з виконанням державою своїх функцій в політичній та економічній сферах життя суспільства. Такі відносини характеризуються особливим суб'єктним складом, особливостями предмета спору, порядку їх розгляду, особливостями підсудності, кола учасників процесу. Ці особливості відрізняються від правил позовного провадження, а тому такі справи повинні розглядатися адміністративними судами.

Проект ЦПК України у статті 5 (п.1) передбачає позовне і окреме провадження, на відміну від діючого ЦПК, який у ст.1 передбачає загальне правило, що справи окремого провадження розглядаються за "загальними правилами судочинства, крім окремих випадків, установлених цим Кодексом та іншими законами України".

У статті 5 проекту ЦПК передбачено новий вид провадження - "наказне провадження", яке регулюється окремою главою 11. Даний вид провадження належить розглядати як

спрощену процедуру розгляду цивільних справ. Спрощені процедури (з певними особливостями) існують у США, Англії, Німеччині, а в ЦПК Російської Федерації інститут судового наказу було введено в 1995 році. Використання інституту "судового наказу" у майбутньому в судовій практиці буде однією з важливих гарантій прискореного захисту прав особи. Даний вид провадження передбачає можливість розгляду так званих безспірних справ⁷. За правилами цього виду провадження захисту підлягає суб'єктивне право, яке, без сумніву, належить заявнику, а факт правопорушення, його розмір є безспірним, вина боржника - очевидна.

Наказне провадження можна розглядати як самостійний і спрощений вид провадження в цивільному процесі, який полягає у примусовому стягненні заборгованості на підставі судового наказу в порядку, визначеному цивільним процесуальним законодавством. Для даного виду провадження характерні як загальні правила цивільного судочинства, так і особливі, які пов'язані з особливим порядком розгляду певної категорії справ.

Аналізуючи "наказне провадження" за проектом ЦПК, можна зробити зауваження щодо випадків, коли судовий наказ може бути видано. Наприклад, у ст. 125² ЦПК РФ передбачено 6 випадків, які носять виключний характер. У ст. 114 проекту ЦПК України у пункті 2 передбачено положення, що "судовий наказ може бути видано і в інших випадках, передбачених законом". Думаємо, що це може стати підставою для так званого судового розсуду судді при вирішенні даного питання, оскільки стаття 118 проекту ЦПК у п.1 передбачає право суду відмовити у прийнятті заяви про видачу судового наказу якщо "заявлено вимогу, не передбачену статтею 114 цього Кодексу". Вважаємо, що п.2 ст.114 проекту ЦПК необхідно виключити.

Цивільний процес представляє собою поступовий рух і розвиток по певним стадіям процесу. Характерними ознаками стадій цивільного процесу в науковій літературі прийнято

---

⁷Гетманцев О.В. Удосконалення форм захисту в цивільному процесі України / Збірник наукових праць „Держава і право”. Серія: Юридичні і політичні науки. Спецвипуск – Київ-Дніпропетровськ, 2003. – С.68.

виділяти: а) наявність часових і просторових меж; б) наявність самостійної мети і завдань; в) комплексу процесуальних відносин; г) відображення результатів у спеціальних процесуальних актах; д) особливої процедури виникнення і розвитку; е) особливості процесуального становища суб'єктів процесу; ж) специфіки реалізації принципів цивільного процесу⁸. При цьому перевага надається у більшості випадків такій ознаці як вирішення тих завдань чи мети, що стоять перед нею. В теорії цивільного процесу виділяється різна кількість стадій. Загальнопоширена думка, про існування в цивільному процесі семи стадій: 1) порушення цивільної справи в суді; 2) підготовка справи до судового розгляду; 3) судовий розгляд; 4) апеляційне оскарження і перевірка рішень, ухвал суду першої інстанції; 5) касаційне оскарження і перевірка рішень, ухвал суду першої і апеляційної інстанції; 6) перегляд рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами; 7) звернення судового рішення (ухвали) до виконання.

При такому поділі процесу його стадії відриваються від процесуальних правовідносин, а підстави поділу позбавлені єдиного змісту⁹. По-друге, в діючому ЦПК і в проекті ЦПК такі стадії процесу як апеляційне оскарження, касаційне оскарження, перегляд судових постанов за нововиявленими та винятковими обставинами (в проекті лише за нововиявленими обставинами) розміщені в окремих розділах ЦПК і називаються "Провадженнями". На це звертав увагу В.І. Тертишников, який пропонував їх все таки відповідно до назви в ЦПК розглядати як окремі види провадження¹⁰. Для цього є всі як теоретичні, так і практичні підстави, оскільки для кожного з названих видів перегляду судових постанов також властиві стадія порушення, підготовки і розгляду. Тому вважаємо, що, по-перше, потрібно виділяти не стадії цивільного процесу в цілому, а стадії окремих видів проваджень; по-друге, повинна враховуватися специфіка кожного провадження в залежності від передбачених у

⁸ Теория юридического процесса. / Под ред. В.М. Горшенева. – Харьков, 1985. – С. 128-130.

⁹ Штефан М.Й. Цивільний процес. – С.21.

¹⁰ Тертишников В.И. Гражданский процесс. Курс лекций. – Харьков: Консум, 2001 – С. 10-11.

проекті ЦПК стадій, їх виникнення, розвитку, особливостей врегульованої нормами процедури; по-третє, виділення стадій за видами провадження дасть можливість детальніше охарактеризувати окремі види провадження, виділити їх специфіку. Тому, за проектом ЦПК, пропонуємо виділити такі види і стадії провадження в цивільному процесі:

I. Позовне провадження:

- 1 стадія – порушення справи в суді;
- 2 стадія – підготовка справи до судового розгляду;
- 3 стадія – розгляд і вирішення справи (в рамках цієї стадії можливі підстадії: вирішення справи без ухвалення судового рішення; вирішення справи шляхом ухвалення судового рішення; вирішення справи ухваленням заочного рішення);

II. Окреме провадження в цивільному процесі:

- 1 стадія – порушення справ окремого провадження;
- 2 стадія – підготовка справи до судового розгляду;
- 3 стадія – розгляд і вирішення справи;

III. Наказне провадження:

- 1 стадія – порушення наказного провадження;
- 2 стадія – видача судового наказу;

IV. Апеляційне провадження:

- 1 стадія – порушення апеляційного провадження;
- 2 стадія – підготовка справи до розгляду судом апеляційної інстанції;
- 3 стадія – розгляд справи судом апеляційної інстанції;

V. Касаційне провадження:

- 1 стадія – порушення касаційного провадження;
- 2 стадія – підготовка справи до касаційного розгляду;
- 3 стадія – розгляд справи судом касаційної інстанції;

VI. Перегляд судових рішень (ухвал) Верховним Судом України в порядку повторної касації:

- 1 стадія – порушення повторного касаційного провадження;
- 2 стадія – підготовка справи до повторного касаційного провадження;
- 3 стадія – розгляд справи;

VII. Перегляд судових наказів, заочних рішень, рішень, ухвал, що набрали законної сили за нововиявленими обставинами:

- 1 стадія – порушення провадження за нововиявленими обставинами;

2 стадія – розгляд справи за нововиявленими обставинами. Перші три види провадження характеризують процесуальний порядок здійснення правосуддя в суді першої інстанції. Наступні – здійснення правосуддя в порядку перегляду судових постанов. Але при цьому для кожного виду провадження характерна специфіка, яка зумовлена змістом стадій виду провадження.

У проекті ЦПК передбачено в якості самостійних видів провадження також такі інститути як „Відновлення втраченого судового провадження” (Розділ V), „Звернення судових рішень до виконання та поворот виконання” (Розділ IV), „Провадження у справах за участю іноземних осіб” (Розділ VI). Вважаємо, що зазначені інститути можна розглядати у якості самостійних, але специфічних видів провадження. Така специфіка зумовлена особливістю нормативного регулювання, особливістю процесуальної процедури (відсутність стадій), характером відносин (об’єктом, суб’єктним складом) тощо.

В цілому ж стадія провадження – це певна частина окремого виду провадження, яка характеризує особливості даного виду провадження, об’єднує сукупність процесуальних дій суб’єктів процесу для досягнення визначеної нормами цивільного процесуального законодавства мети у зв’язку із здійсненням правосуддя в цивільних справах.

Верховний Суд України
Державна судова адміністрація України
Академія суддів України
Чернівецька обласна державна адміністрація
Апеляційний суд Чернівецької області
Чернівецька міська Рада
Центр суддівських студій (Міжнародний фонд)
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
Інститут прикладних гуманітарних досліджень
Західноукраїнський економіко-правничий університет

СУДОВО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 200-РІЧЧЮ КРАЙОВОГО СУДУ БУКОВИНИ**

26-28 травня 2004 р.

**Чернівці
2004**

<i>Черновський О.К.</i> Правовий захист культурної спадщини міста Чернівці.	222
<i>Сущенко В.М.</i> Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України.	230
<i>Скутельник Г.Г.</i> Судоустрій Молдови.	232
<i>Штогун С.Г.</i> Правові проблеми реформування місцевих загальних судів.	235
<i>Нежурбіда С.І.</i> Роль суду в протидії злочинності.	246
<i>Грота Я.В.</i> Підготовка юридичних кадрів ХХІ: проблеми і перспективи.	262
<i>Носік В.В.</i> Юрисдикція судових органів у здійсненні прав на землю від імені Українського народу.	269
<i>Ванярчук В.В.</i> Порядок використання результатів оперативно-розшукової діяльності при провадженні у кримінальних справах.	278
<i>Ніндинова В.І.</i> Співвідношення судового контролю і прокурорського нагляду за законністю процесуальних рішень органів досудового слідства.	289
<i>Гетманцев О.В.</i> Види проваджень і стадії цивільного процесу України: порівняльний аналіз діючого ЦПК і проекту ЦПК.	294
<i>Якимчук Н.Я.</i> Цивільно-правові та бюджетно-правові проблеми відповідальності держави (казни)	303
<i>Доктор Франц Зіммерштаттер.</i> Співпраця між судами, кримінальними судами та прокуратурами (на прикладі земельної прокуратури Карінтії)	324
<i>Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції</i>	329

УДК 342.56(477)
ББК 67.9(4УКР)71

С 892 Судово-правова реформа в Україні: проблеми та перспективи:
Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 200-річчю Крайового суду Буковини, 26-28 травня
2004 року. – Чернівці: 2004. – 328 с.: 4 фото.

ISBN 966-568-735-2

Збірник містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю Крайового суду Буковини, яка відбулася 26-28 травня 2004 року в Чернівцях за участю українських, австрійських, німецьких, швейцарських, японських, румунських, польських, молдовських і російських науковців та практиків. В основу книги покладено доповіді, виголошені учасниками конференції, які торкаються різноманітних аспектів судово-правової реформи в Україні та історії правосуддя на Буковині, а також практики й досвіду судочинства інших країн.

ББК 67.9(4УКР)71

Редакційна колегія:

Огородник А.П., Голова Апеляційного суду Чернівецької області,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича,
заслужений юрист України (*голова редколегії*);

Ткач М.В., ректор Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича, доктор фізико-математичних наук, професор
(*науковий редактор*);

Пацурківський П.С., декан юридичного факультету Чернівецького
національного університету ім. Ю. Федьковича,
доктор юридичних наук, професор;

Никифорок М.В., доцент кафедри міжнародного права
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича,
кандидат історичних наук;

Черновський О.К., Перший заступник голови Апеляційного суду
Чернівецької області, старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін західноукраїнського
університету, економіко-правничий інститут м. Чернівці.

ISBN 966-568-735-2

© Рута, 2004